

Elisabeth Eschwé

Clara és Robert Schumann egyedülálló kapcsolata

Clara levelezésének tükrében (II/1.)

Clara Schumann (1819. 09. 13-1896. 05. 20.) rendkívüli muzsikus volt, ez köztudott. A Békésen, az EPTA-konferencián elhangzott előadása legszemélyesebb, objektív történeken keresztül tárta fel életútját 1835-95 közötti levelezéséből és naplójából felolvasott idézetekkel. Clara nemcsak leírta, hanem zenéjében, zongoradarabjaiban is megfogalmazta azokat a viharokat, feszültségeket, örömeket és felhőtlen boldogságot, melyek életét végigkísérték.

Elisabeth Eschwé zongoraművész és színésznő is egyben, így abban a rendkívüli élményben részesített bennünket, hallgatókat, hogy megjelenítő erejű előadásán keresztül élő tanúi lehettünk Clara és Robert Schumann egyedülálló kapcsolatának. Nemcsak felolvasást hallottunk, hanem Clara számtalan kompozícióját is, melyek a zene nyelvén, egy kiváló zongorista előadásában hangzottak el.

- Mikor kezdett Clara Schumannal foglalkozni? - kérdeztem az előadót.

Elisabeth Eschwé: 1997-ben egy amerikai turné kapcsán Brahmsal foglalkoztam és Clara Schumann ehhez kapcsolódó levelei fogvatartottak... A duo programomba már akkor belevontam komponisták és kortársak szövegeit is. Azután született meg az az ötlet, hogy Clara kompozícióiból egy szóló programot is megkockáztassak.

Csak eredeti műveket olvastam, naplókat, leveleket stb. Az Emilie Liesttel való levelezésre, melyet ebben a programomban felhasználtam, 1997-ben bukkantam rá. Végül a sztanyiszlavszki féle színész módszerrel való foglalkozás - vagyis általában a munkálkodás a zenéhez való háttérszövegen - adta azt az ötletet, hogy ezt a programot ily módon színpadra vigyem, magyarázatok és közbeiktatott szöveg nélkül én, mint „Klára” forduljak a hallgatóság felé. A bemutató, két éves előkészület után 1999-ben Bécsben volt.

- Mi volt a mozgatórugója annak, hogy ezzel foglalkozzék?

- Egyrészt ennek az asszonynak lenyűgöző személyisége, másrészt az, hogy a saját kétféle ábrázolási formámat, a zongorajátékot és a színészi játékot összekössem.

- Mi a véleménye Klára kompozícióiról?

- Hogy egy mondattal összefoglaljam, amit a legismertebb bécsi kritikus is megállapított, ezek egy zseniális muzsikusnak a művei, melyek, ha jobban bízott volna magában, mint komponista, bizonyára ismertebbé váltak volna. Két zseni árnyékában egy

nőnek akkor sem volt könnyű. Nem kétséges, a korai darabokat azért írta, hogy mint virtuóz mutatkozzék be. A későbbiek folyamán nyomon követhető egy fejlődés a mélyebb tartalmú művek felé.

Schumann halála után férje, Schumann és Brahms „klasszikus” műveinek papnöje, melyeknek terjesztéséről Európa-szerte gondoskodott. Ez óriási bátorság volt az 1800-as években. Az akkori koncertprogramok teljesen mások voltak, mint ma - többnyire tarka egyvelege az áriáknak, nyitányoknak, zongorazénének... *Ő kortárs műveket* nyújtott a közönségnek, melytől nem várhatott semmi megértést, de ezeket a műveket, mint új művészi mértéket akarta bemutatni. És itt is győzött.

- *Mik az Ön tervei a jövőre nézve?*

- Ez évben egy kiváló csellistával kidolgoztunk egy zene és irodalmi programot Bécsről, a századfordulótól a második világháborúig, a premierje áprilisban volt. További előadásokat terveztünk és egy CD-t.

Ez a program színes, ami a szerzőket és zeneszerzőket illeti. Közös bennük, hogy valamennyien osztrákok, legtöbbjük bécsi volt. A dramaturgiai vonal adódik a szöveg vezérfonalán keresztül, ami a monarchia szétesésétől a holokausztig tart. Minden bizonnyal egyedülálló a zenedarabok stilisztikai sokoldalúsága - emellett minden előadott mű eredeti cselló-zongora darab - és ehhez jön a szöveg. Továbbá - egy évszázadokon át ívelő - zongorafantázia programon dolgozom, melyet Virginia Wolf szövege köt össze.

Köszönöm a hallgatóság nevében, hogy eljött ide az EPTA konferenciára, Békésre, és tudomást szerezhettünk, sőt hozzájuthattunk Clara műveiből készült CD-jéhez is...

Ábrahám Mariann

Folytatjuk:

a Clara Schumann levelezéséből összeállított 60 év történéseibe bepillantást nyújtó előadást a *PARLANDO* 2003. 2. száma közli.

Parlando: 2003/2., 10-20 p.

Elisabeth Eschwé

Clara és Robert Schumann egyedülálló kapcsolata

Clara levelezésének tükrében* (II/2.)

Lipcse, 1835. szeptember 14.

Kedves Emília,

ez a levél tanúsítja majd, hogy milyen jó kedvem van, mert még soha nem volt ilyen szép születésnapom, mint ebben az évben.

1. Kaptam egy szép gyapjú muszlinruhát,
2. egy mindennapi muszlinruhát,
3. egy merino-gyapjú ruhát és egy kis sálát,
4. egy kis krepp vállkendőt,
5. egy pár házicipőt télire,
6. egy zsebnaptárt Hermann úrtól,
7. egy könyvet, melyben különböző szerzők balladái és költeményei vannak, megzenésítés céljára: és egy könyvet Lysertől, amely Güntherről, Schumannról és másokról szól,
8. Apámtól Schefer novelláinak összkiadását,
9. Schumann úrtól Bulver összes műveit.

De csak most jön a java. Mint tudod, a születésnapom vasárnap volt. Nos, korán reggel, fél hat után, amikor megkaptam és megcsodáltam az ajándékaimat, sürgettem apámat, hogy induljunk el, mert túl késő lesz... De apám azt mondta: „Várj még egy kicsit!” Nem tudtam elképzelni, mit jelent ez. És aztán, amint éppen ki akarok lépni a szobából, bejött a szobalány. Egy üvegtálon egy szép koszorút hozott be. Azonnal észrevettem, hogy Schumanntól jött, elvettem tőle a tálat, megnéztem és most kapaszkodj meg! Ott találtam egy porcelán fogantyús kosárkát és benne egy arany zsebórát! Nem tudod elképzelni, mennyire meglepődtem és mennyire megörültem. De gondolhatod - mint ahogy én is gondoltam -, hogy ez nem egyedül csak Schumann ajándéka! Valójában ezt Schumann, Reuter, Ulex Rakemann, Wenzel és Pfundt küldte! De a kínai kosárka egyedül csak tőle jött, Schumanntól.

Miután hazajöttünk, zongoráztam egy kicsit. Délben a hat úr, és Felix Mendelssohn is csatlakozott hozzánk ebédre. Délután hat órakor Dr. Reuter, Schumann, és apám bejött, hogy sétálni vigyen bennünket. De mielőtt elmentünk, tovább táncoltunk este nyolcig.

Ez volt az én híres 16-ik születésnapom. Oh, Emília, mennyire szerettem volna, ha itt lettél volna! Ez egyszerűen túl szép volt. Nem fogom egykönnyen elfelejteni ezt a napot!

Napló, 1839. augusztus 24.

Ha apám néha a lelkembe tudna látni, sajnálna. Ő jó ember, egy csomó jó dolgot tett már értem, olyasmit, amit kevés apa tenne meg, de nem tudja, és nem akarja megérteni, milyen a tiszta és mély szerelem. Az ég akaratának kell közbelépni, hogy ilyen csodálatos módon újra összehozzon bennünket. Apám nem lenne ilyen kegyetlen velem, ha egy kicsit is jobban ismerne.

Extravagánsnak nevez engem, pedig pont az ellentétét érzem magamban. Én nem vagyok elbizakodott, én nem akarok másként élni, mint ahogy eddig éltem.

Azzal érvel, hogy nincs érzésem a házi munkához. Hogy tudnám valaha is rábeszélni őt másra, amikor mindég társasági életet kellett élnem? Megbízhatatlannak nevez engem. Nem bizonyítottam be már neki biztos akaratomat? Vagy azt gondolja, hogy csupán makacs vagyok? Makacsságból nem választanám, hogy a boldogtalanság felé haladjak!

Én mégis azt remélem, hogy valami mással bizonyítani tudok neki. Úgy gondolom, atyai szeretete győzni fog csökönyössége felett. Azt akarja, hogy egy gazdag emberrel házasodjak össze, mert így a zenei tehetségemet a saját örömömre üzhethém. Szándékai jók

voltak, de nem veszi számításba, hogy a világ összes pénze sem kárpótolna a szívemben lévő bánatért.

Senkit sem lepne meg, ha bizonyos elhidegülést mutatnék apám felé.

Eddig mindig azt mondtam magamnak: ő a legjobbat akarja nekem, de túl mélyen sért azzal, hogy lelkiismeretfurdalás nélkül tör saját célja elérésére.

Napló, 1840. szeptember 12.

Minden hagyományos keretek között történt. Nem volt féktelen a hangulatunk, de arcunk mégis ragyogott a belső megelégedéstől. Gyönyörű nap volt, ahogy elhajtottunk az esküvőnkre, és még a nap is, ami előző nap elbújt, lágyan sütött ránk, mintha a magasságból megáldaná a mi fogadalmunkat. Ezen a napon semmi nem zavart meg bennünket és szeretném itt most feljegyezni, hogy életem legszebb és legfontosabb napja volt ez.

Napló, 1841. április 10.

Régóta nem tudtam írni neked, kedves Emília, és most is csak éppen egy pár percet, magamnak.

Március 31-én egy briliáns koncertet adtam, minden bizonnyal ezen a télen ez volt a legsikeresebb és a közönség a leglelkesebb. A hallgatóság olyan véget nem érő lelkesedéssel fogadott engem, hogy valósággal belesápadtam, be nem fejezték a tapsolást, még akkor sem, amikor odaértem a zongorához. Elképzeheted, hogy ez hogy bátorított engem, de ugyanakkor reszkettem a félelemtől. Nem tudok visszaemlékezni rá, játszottam-e valaha ilyen jól. A reakció minden darab után vég nélküli volt, és egyik másik darabot meg kellett ismételnem.

Férjem szimfóniája győzelmet aratott minden apám által terjesztett hazugság és intrika felett. Soha nem hallottam még előadni szimfóniát, amit ekkora üdvivalgással fogadtak volna. A szépsége leírhatatlan. Mendelssohn vezényelt, és óriási öröm ragyogott a szemeiben! Szeretettel üdvözlöm Elizt, Linát, apádat, és kérek, ha gondolsz a régi barátodra, küldj egy pár sort, biztos vagyok benne, hogy találsz rá időt.

Utóirat: Szeretett és minden nap jobban szeretett Robertem legmelegebb üdvözetét küldi. Fülíg elmerült egy hatalmas munkába. Új szimfóniáját, az op. 38-at kiadja Haetl ezen a nyáron, és már most új műveket tervez. Micsoda gazdag költői világ, tehetség szellem található ebben az emberben, és mindezt megkoronázza a meleg szíve! De mi szükség van arra, hogy ezt közöljem veled, elmondtam már ezerszer!

Isten Veled és egy másik csók!

Lipcse, 1842. január 24.

Kedves Emília,

szülésem után, ami iszonyatosan nehéz volt, úgyhogy a gyermekhez orvost kellett hívni, én minden fájdalom ellenére nagyon jól felépültem. Hidd el nekem, nincs ennél nagyobb kincs, mint egy ilyen kis angyal, mint az én Marie-m!

Nem sokkal azután, hogy a gyermekágyból felkeltem, meghívást kaptam Weimarba, hogy a színházban egy kamarakoncerten játsszak, és elfogadtam. November közepén

indultunk el és az előadás nagy siker volt. Amikor ugyanezen az estén visszatértünk az Udvarból a hotelbe, meglepetésünkre ott várt ránk LISZT. Csak egy órával azelőtt érkezett, és megtisztelt azzal, hogy felajánlotta, csatlakozik hozzám a következő koncertemen egy zongora négykezessel. Több mint 900-an voltak és a siker akkora volt, hogy a műsor egy részét meg kellett ismételnünk.

Csak neked mondom Emília: véleményem szerint, hogy őszinte legyek, nem tartom Lisztet igazi művésznek. Ambíciói mindenekfölött állnak, a tapsot és figyelmet túlzottan magára vonja, túl nagy feltűnést kelt: még akkor is, ha egy dalt kísér, túlzottan az ő énjét tolja előre. Túl sok az effektus és ez kiábrándít engem. Még a férjem is, aki nagyon szereti Lisztet, ugyan ezt mondta. De ez maradjon köztünk, kedves Emma. Mi nagyon szeretjük Lisztet és sokat köszönhetünk neki és nem szeretnénk, ha ezt megtudná.

Sokat beszélnek most Bécsben egy 11 éves fiúról, aki valósággal zseni, a neve Rubinstein, minden évszázadban egy van belőle és azt mondják, hogy a játéka nagy lelkének bizonyága, és bizonyos dolgokban tökéletes technikája van. Szeretném megismerni ezt a fiút, azt mondják, fenomenális.

Úgy gondoltam, karácsony után lesz egy kis nyugalmam. De semmi nem lett belőle. Meghívtak, hogy játsszak egy újévi koncerten, amire megtanultam egy Mendelssohn zongoraversenyt. El nem tudod képzelni, milyen megbecsülésben és szeretetben van részem, amióta apám házáat elhagytam!

Mindenkit csókolok szerető barátnőd, *Clara*

Lipcse, 1844, június 10.

Kedves Emíliám,

január végén elutaztunk Pétervárra. Königsbergen, Rigán, Dorpaton keresztül utaztunk, és február végén értünk oda. Négy nyilvános koncertet adtam, egyre növekvő sikerrel. Magánkoncertet adtam a cárnőnek, és az egész Udvar mindegyik koncertemen jelen volt, melyek közül az utolsó - ami a színházban volt - sikerült a legkiválóbban. Április elején Moszkvába utaztunk, de mivel már a szezon vége volt, csak három koncertet tudtam adni. Április végéig Moszkvában maradtunk és aztán visszatértünk Pétervárra, ami május elején teljes tavaszi pompájában fogadott bennünket.

Robert és én sok gyönyörű ajándékkal tértünk haza, köztük még gyémánt is volt, továbbá vásároltam magamnak egy csodálatos Petersburg zongorát, és senki nem gondolta volna, hogy ez túlszaz a mi német márkáinkon is. Szeretett gyermekeinket Schneebergben, Robert testvérénél hagytam, és 14 nappal ezelőtt visszahoztuk őket magunkhoz. Marie azonnal megismert bennünket és úgy látszott valóban örül, hogy viszontlátjuk egymást - Elise éppenhogy megismert bennünket újra. Állandóan futkározik, és már kezd beszélni.

Ma csupán magunkról akartam beszámolni, holnap beszélgetni fogok veled a te dolgaidról.

Drezda, 1848. május 13.

Oh, milyen nehezen találok magamnak egy órát, hogy egy kicsit beszéljek az én kedves Emíliámmal! Hidd el, nehéz, percről-percre be vagyok osztva.

Minden nap két-három órát tanítok, egy órát gyakorolok, írok a naplomba, elrendezem ezt-azt a zongora számára, legkevesebb egy órát sétálok Roberttel, gyerekeimmel vagyok elfoglalva, tanulok angolul (Plymouth egyik tanítványával) - mindezek, eltekintve a látogatásoktól, amit fogadnunk kell, vagy ahova mennünk kell - láthatod, hogy kevés idő marad a beszélgetésre.

Olyan boldog vagyok az én kis Ludwigommal - olyan édes, nem lehet ennél szeretetreméltóbbnak elképzelni őt: dundi, mint egy kis kerub, mindig jókedvű, csak rá kell nézned és máris nevet boldogan. És aztán még az is, hogy korához képest nagyon okos, hihetetlenül érzékeny és ugyanakkor aktív. Isten tartsa meg nekem ezt a fiúcskát: Állandó félelemben vagyok miatta, mert annyira sok örömet ad nekem!

Valamennyi gyermekem jól van, csak Juli marad mindig törekeny és kicsi, bár teljesen egészséges. Marie és Elise már iskolába járnak, szorgalmasan tanulnak, a zongoraórákra is. Elise rendkívüli zenei tehetséget mutat, Róbert keményen dolgozik a körülöttünk lévő politikai zűrzavar ellenére élünk és harcolunk a művészetünkért!

Düsseldorf, 1854. március 15.

Kedves Emíliám,

mennyire vágytam már régóta arra, hogy írjak neked, de nem volt hozzá erőm, és nem tudom, vajon lesz-e ma?

Képzeld el Milám, Robert ezen a télen olyan jól érezte magát, mint talán még soha ezelőtt. Decemberben egy csodálatos utunk volt Hollandiába, januárban Hannoverbe látogattunk, ahol úgyszintén jó kedélyállapotban volt. Egészében véve, alig volt olyan időszak, amikor KEVÉSBÉ aggódtam volna az egészségéért.

Aztán hirtelen, négy héttel ezelőtt furcsa hangokat kezdett hallani a fülében, először csak egyet, aztán egész harmóniákat, aztán egy egész zenekart, de olyan pompásan, ahogy ezen a földön soha nem lehet hallani. Folyton azt mondta, angyalok játszanak neki: ez 8 napon át tartott éjjel-nappal folyamatosan.

Egyik éjszaka váratlanul kiugrott az ágyból és azt mondta, hogy sürgősen le kell neki írni valamit, amit az angyal énekelt neki, és le is írta. De amikor újra lefeküdt, egyre fantasztikusabban kezdett beszélni. Az angyalok állandóan beszéltek hozzá, (de mindig csodálatos harmóniákban), és kinyilatkoztatták a túlvilágot - és éberem feküdt egész éjszaka egy földöntúli állapotban - el tudod képzelni milyen reménytelenség vett erőt rajtam.

A következő reggel az angyalok hangja démonhanggá változott, melyet félelmetes zene kísért, úgyhogy szegény férjemen teljes kétségbeesés uralkodott el. Kiabálni kezdett, hogy ő bűnös, rossz ember, az ördög megkísértette – kérlek, engedd el nekem a részleteket!

Ez alatt az idő alatt szelleme időnként tökéletesen tiszta volt: csodálatos variációt írt arra a megindító és himnikus témára és lejegyezte nekem!

Oh, Emília, leírhatatlan, hogy mit szenvedtem. 16 éjszaka nem feküdtem le, és nappal is mellette álltam egész nap. Egyik este későn, amint beszélgettünk, hirtelen felugrott a szófáról és mondta, hogy hozzam a ruháit: azt mondta, el kell hagyjon, vissza kell térjen az

elmeógyógyintézetbe, mert magán kívül volt és itthon nem tud felépülni. Az elmeógyógyintézet az egyetlen hely, ahol kezelni lehet!

Amint az izgatottsága nőttön nőtt, gyakran mondta nekem: „Clara, kérlek, hagyj el, rossz ember vagyok és félek, hogy ebben az állapotomban valami kárt teszek benned!”

Röviden, egy napra rá nyugtalansága akkora lett, hogy az orvosok elrendelték, hogy ÉN hagyjam el a házat és vigyek el mindent, ami számára kedves. Csak azután, őrizet alatt lecsillapodott, és az idő nagy részében feküdt az ágyában, agyongyötörve a fájdalomtól.

Napról - napra ígérték, hogy láthatom újra, mígnem az orvosok a legborzasztóbbat közölték velem, hogy ő visszautasította, hogy otthon maradjon, és őket tette felelőssé, hogy nem vitték be az elmeógyógyintézetbe. Úgy érzi ez az egyetlen lehetőség arra, hogy esélye legyen a felépülésre.

Az orvosok akkor konzultáltak egy specialistaival, aki sikeres gyógmódjáról híres, és akinek Bonn mellett egy magánklinikája van, és március 4-én elvitték oda.

Ekkor láttam őt utoljára! Oh, kedves barátom, hogy tudnám neked leírni, hogy tértem haza!

El akartam temetni magam a szobájában és csak rámeredtem mindazokra a dolgokra, amik kedvesek voltak neki és kiabáltam, ömlöttek a könnyeim.

Gyakran vagyok így, csoda, hogy még élek, a szívem megszakadt, minden erőt kivett belőlem az élet. És képzeld, a bezártságom három hónap után... micsoda sötét jövő előtt állok!

Kedves Johannes,

ha ki tudnám fejezni, mit érzek a szívemben! Egyre inkább érzem a szükségét annak, hogy elnyomjam azt. Hogy nem mondhatom, mit érzek a zenéddel kapcsolatban, borzasztóan fáj nekem: bizonyára meg fogod és meg kell tudnod, hogy nem vak lelkesedés készlet beszédre.

Hogy szeretném, hogyha az érzéseimet jobban megértenéd. Ha valaki elolvashatná, mit írtál az én lelkesedésemről, úgy tekintene rám, mint egy egzaltáltra, aki istenként imádja a barátját!

Kedves Johannesem, te nem látsz és hallasz engem, amikor másoknak beszélek rólad: ez minden bizonnyal nem egzaltáltan történik. De hogy a te géniuszod gyakran fölém kerekedik, hogy úgy látlak téged, mint akit az ég a legnagyobb ajándékkal áldott meg, hogy szeretlek és nagyra becsüllek olyan sok csodálatos dolog miatt: hogy mindez a lelkem mélyéről jön - azt nem tagadhatom. Kedves Johannesem, ne fáraszd magad, hogy ezt hideg filozófiával megöld bennem - nem fog sikerülni (ez lehetetlen).

Düsseldorf, 1856. október 17.

Kedves Emíliám,

alig tudom rászánni magam, hogy megírjam neked, találkozásunkat újra el kell halasztani. Jelenleg nem tudok Münchenbe menni, mert Koppenhágába hivatalos meghívást

kaptam. És megyek majd Frankfurtba, Karlsruheba, Darmstadtba és Mannheimbe, és mindezt 14 napon belül.

Most azt tudnám javasolni, hogy január 3-kán, vagy 4-kén jövök Münchenbe. Elsején Lipcsében játszom, és onnan eljövök másodikán. Megkérdezhetnéd Lachnert, nem tudna-e egy koncertet szervezni január 5-ére. Hogy időt takarítsunk meg, előre elküldeném a programot, jegyzeteket, stb. Csak azt tudasd velem, hogy zenekarral, vagy anélkül játszanék: tehát mennyibe kerül zenekarral és mennyi a terembér. Kíváncsi vagyok, lenne-e vajon lehetőség, egy öt koncertből álló bérleti hangversenyre? Talán azért, hogy bemutatkozzam ott.

Tudatom majd veled a pontos részleteket, minden bizonnyal még karácsony előtt.

Budapest, 1858. november 18.

Legkedvesebb Milám,
milyen régóta akarok már neked írni - csak a jó Isten a megmondhatója, mennyit gondolok rád.

Ne haragudj rám túlságosan a hallgatásom miatt, nem tudtam írni, iszonyatos nyaram volt. Olyan hihetetlenül nyomorult voltam, teljesen képtelen arra, hogy bármit is tegyek. Annyi minden van, amit el szeretnék mondani neked, de nem merem az írással túlságosan megerőltetni a karomat. Nyilvánvaló, hogy a fájdalmat nem reuma, hanem a túlerőltetés okozza.

Mila kedves, a fájdalmam örökre csak emészt, ez olyan, amit senki nem tud elképzelni. A munkám és az életem a nyilvánosság előtt zajlik: úgy jelenek meg a közönség előtt, mint egy Isten áldotta tehetség, de SENKI nem tudja, mi van belül. Igen, a zene teljesen kitölt, amíg játszom, vagy megtapasztalom másokon keresztül, de aztán - az üresség még nagyobb bennem.

Bécs, 1860. március 3.

Kedves Johannes,
az első koncertem március elsején volt zsúfolásig megtelt ház előtt. A jó ülőhelyeket (én szerveztem a három koncertet) már jóval korábban eladták, és a végén mind a három hangversenyre minden jegy elkelt. Annak örültem a legjobban, ahogy a színpadon egy véget nem érő tapsal fogadtak engem, ami éreztem, hogy szívből jött azoktól, akik szeretnek.

Ez volt talán a legintelligensebb hallgatóság az itt található köztük. Például, amint játszottam a Carnevált, le kellett mindegyik tétel után állítanom valahogy a tapsot, ami a következő előtt volt, ami - bár zavart - de alapjában véve örömmel vettem.

Egyébként Robert elismerése fokozatosan nő errefelé, egyrészt szomorúsággal tölt el, de bizonyos fokig elégtétellel is, ha arra a hiábavaló harcra gondolok, amit ő folytatott itt.

Düsseldorf, 1861. február 13.

Úgy gondolsz kedves Johannes, hogy túl sok hangversenyt adok, mert hébe-hóba félreteszek pénzt. De gondold el a felelősségemet! Még 7 gyerekről kell gondoskodnom, ötöt

még fel kell nevelnem. A fiúk nevelése minden évben drágább. Nagy szerencse lesz, ha 20 éves koruk előtt valami keresethez jutnak majd.

A kicsiknek is sok mindenre van még szükségük. Csak maga a zenetanítás milyen sokba kerül manapság! És mindezek után, nem lehet gondolnom a saját jövőmre? Hogy tudhatnám, mennyi ideig élhetek - mindennapi kenyér-gondjaim kell, hogy legyenek? Vagy éppen függjek a gyermekeimtől?

Jobban kímélném az egészségemet, ha kevesebb izgalmam lenne, de nem adná minden arra képes ember szívét-lelkét a hivatásába? De ezt nem feszítem túl: mert a belső frisseségtől és melegségtől több erőt érzek magamban, sőt fiatalabbnak érzem magam, mint 20 évvel ezelőtt: sőt mi több, egy nyugodtabb életforma sokkal több teret adna bánatomnak.

Talán egyszer később jobbra fordul az életünk, egy városban élhetünk újra, és egy nyugodtabb életre vágyom majd - ha együtt tudnék élni egy szeretett baráttal, úgy gondolom, valami békét és nyugalmat találnék, ámbár az igazi boldogságot nem tudom újra elérni.

London, 1867. február 26.

Kedves Johannes, olyan boldog vagyok, hogy találtam egy nyugodt esti órát, hogy megoszam veled és még egyszer olyan boldog vagyok, hogy a szextetted volt a legsikeresebb a tegnapi népszerű koncerten.

Joachim vezényelte természetesen a próbát, és Ő maga is gyönyörűen játszott és a fogadtatása lelkes volt. Óriási öröm volt nekem, és csak azt kívántam, hogy bárcsak én magam játszhatnám az első hegedűt!

A te beütenezésed szerint zajlott az esti koncert, néha ugyanazzal a programmal, amit kétszer-háromszor megismételtek.

Fizikailag nagyon igénybevevő volt, mert gyakran három különböző városban kellett játszanunk egymást követő napokon, ami napi 4,5,6 óra utazást igényelt.

Próbáltak rábeszélni arra, hogy az egész szezonra maradjak ott, de átgondoltam és nem tettem. Nem könnyű visszautasítani, mert egy csomó pénzt kereshettem volna, de ez testben és lélekben fájdalmat okozott volna és determinálva vagyok arra, hogy őrizzem az egészségemet.

A családomtól csak jó híreim vannak. Ferdinándot nagyra értékelik munkájában. Ludwig mestere is megelégedett. Félix gyakran megörvendeztet bennünket levelével, ami tanúsítja ragyogó karakterét. Julie jól gondoskodott és nagyon lelkesen tanul Lachnernél, és Elise a tanulás mellett egy csomót zenél is.

Baden, 1870. szeptember 10.

Legkedvesebb Emíliám,

14 nappal ezelőtt Ferdinánd belépett az aktív katonai szolgálatba. Azt sejtjük, Metzben van. Elképzelheted, hogy aggódom miatta. A dicsőséges győzelem ellenére nem lesz egyhamar vége és még az is lehet, hogy elviszik a frontra.

szeptember 25.

Ferdinánd serege Páris előtt van - el tudod képzelni, hogy dobog a szívem. Elise nyolc nappal ezelőtt visszajött Párisból. Julie felépült, de elég komolyan beteg volt.

október 1.

Kedves Emíliám

egyetértek azzal a határozattal, hogy Ludwigunkat, aki szellemi betegségéből a múltban felépült, vigyük be egy állami elmegyógyintézetbe. Azt mondják, jól bánnak a betegekkel...

Kérdésedre válaszolva, hogy nincs e szükségem több pihenésre, el kell mondjam neked, hogy egyszerűen nem engedhetem meg magamnak. Képzeld el, hogy el kell tartanom még két fiamat és két lányomat. Továbbá még érzek magamban annyi erőt, hogy eleget tegyek annak a követelménynek, hogy játszom koncerten. Miért ne folytathatnám a szereplést még néhány további éven át?

Napló, 1872. október 16.

Julie szeptember 27-éig velünk volt. Láttuk, hogyan szenved napról napra és nem tudtunk semmit sem tenni: nincs orvos, aki segíteni tudna rajta... állapota kimerítette törekeny testét. Teljesen biztosan éreztem, hogy elvesztjük őt, de hogy ez a csapás milyen hamar következik be, azt nem sejtettem...

Baden, 1873. május 27.

Ludwigról nagyon szomorú híreink vannak - hihetetlenül felajzott, állandóan veri a fejét a falba, úgyhogy korlátozó eszközökhöz kellett folyamodni. A szívem vérzik, ha szegény fiamra gondolok, micsoda sors! Teljesen elvesztette az eszét.

Berlin, 1878. szeptember 17.

Kedves Johannes,

valóban nagyon régóta nem jelentkeztem, de mi mindenen mentem át ez alatt az idő alatt! És milyen reménytelenek a kilátások!

Néhány nappal Münchenbe való visszatérésem után, egy olyan idegfájdalom fejlődött ki a karomban, hogy meg se tudtam mozdítani. A fájdalom három héten át óriási volt, és csak morfiummal lehetett csökkenteni.

Ezen a fizikai szenvedésen túltettek a legnagyobb érzelmi kínok, melyet csak egy anya érezhet. Münchenben tartózkodásunk második napján megtudtuk a hírt, hogy Félix állapota annyira súlyosodott, hogy nem hagyható tovább egyedül. Amikor láttam, borzasztó állapotban volt. Úgy járt, mint egy öregember, nem tudott levegőt venni, éjt nappallá téve köhögött. Csak egy Choral (nevű) gyógyszer segítségével tudott néhány órára megnyugodni valamennyire, és ebben az állapotában Badenbe hoztuk át.

Úgy szenvedek, mint életem legnyomorultabb napjaiban. Én magam, aki öreg vagyok, de egészséges, látnom kell egy gyermek életét, egy fiatal emberét élete virágzásában elmúlni,

ez egy anya szívének a legszörnyűbb megpróbáltatás és ezt a próbát most már a harmadik gyermekemmel kell kiállnom.

Napló, 1878. december 24.

Szomorú karácsony este... Milyen jó lenne, ha nem kellene a fát díszíteni, de Felix miatt muszáj... Félix este 10-ig velünk ült... évek óta ez volt az első karácsonya itthon - és az utolsó ezen a földön. Vajon tudta?

hatalmas siker volt tegnap - és a fogadtatás elképesztő volt - de a koncert előtt az idegességem mindent fölülmúlt: mindenekelőtt, az a félelem, hogy valami történik

Napló, Frankfurt, 1890. november 8.

hatalmas siker volt tegnap - és a fogadtatás elképesztő volt - de a koncert előtt az idegességem mindent fölülmúlt: mindenekelőtt, az a félelem, hogy valami történik velem vagy a koncert előtt, vagy játék közben: aztán magától a feladattól is féltem. Éjjel elárasztottak a gondolatok, hogy majd nem találom meg a megfelelő billentyűt, újra és újra végigmentem fejben az egész programon, még amikor az emberekkel beszéltem, akkor is különböző passzázsok futottak végig az agyamban.

Kimerítő küzdelem volt, és elhatároztam, hogy ez volt az utolsó nagy koncert, amit adok - de a szívem belemerül abba a tudatba, hogy valóban ennek kellene lenni az utolsóknak.

Napló, november 1892.

Brahms elküldte nekem 11 zongoradarabját (még nincs kinyomtatva) - micsoda tiszta forrásból jövő öröm számomra. Minden benne van, költészet, szenvedély, érzélem, odaadás, és mindez átítatva mennyei színekkel... mindegyik rendkívül érdekes. Ezek a darabok újra zenei életet lehelnek a lelkembe. Megújult energiával és odaadással gyakorolok és nagyobb lelkesedéssel kezdtem hozzá Robert zongora-darabjainak tanulmányozásához.

Mindent egybevéve a zongorazene az egyetlen, amit élvezni tudok. Akkor a sziszegő hangok eltűnnek a fülemből - bár még hallok fals hangokat, de kevésbé szenvedek, amikor már a darabot jól tudom.

Brahms darabjai, néhány helytől eltekintve technikailag nem nehezek, de a szellemi tartalmuk érzékeny megértést kíván.

Nagyon jól kell ismerni Brahmsot ahhoz, hogy egy interpretáció közel legyen az ő elképzeléséhez. Nagy szeretettel tanulmányozom őket, és úgy gondolom, ebben a szellemben adom elő...

február 2.

Ezen a reggelen Brahms eljátszotta nekem az új darabját és nagy örömömre szolgál, hogy láthatóm, az ő elképzelése szerint értettem meg őket.

1893. február 10.

Olyan gyakran fordul meg a fejemben, hogy még életemben elfelejtenek. Ez az, amivel az előadóművészek szembe kell néznie - amint elhagyja az arénát, csak a kortársai gondolnak vissza rá, de az sem biztos. A fiatalabb generáció többé nem ismeri és csak egy szájalmas mosollyal gondolnak arra, ami elmúlt...

február 18.

Ma Rubinstein ad koncertet négy szonátával a Beethoven ház felállítása céljaira. Szeretném tudni, vajon mit szólna ehhez Robert, vagy Mendelssohn? Ami engem illet, azt gondolom nem ez az, amit egy művészek tenni kellene, ez zeneileg érzéketlen dolog. Én bele önteném az EGÉSZ lelkemet Beethoven EGY szonátájába. Hogyan lehetséges négy szonátát eljátszani, egyiket a másik után teljes szívvel-lélekkel?

1895. szeptember 13.

... nagyon élvezetes születésnapom, a 76-ik. Az első üdvözlés levélben jött Emma Preussertől, mielőtt a gyerekek megleptek engem egy csodálatosan megterített születésnap asztallal - és olyan boldog lettem, mint amennyire egyáltalán boldog tudok lenni. Óriási szerencsém van, hogy ilyen gyermekeim vannak, és hogy teljes szeretetükkel vesznek körül.

A legfőbb ajándék attól a kettőtől egy új zongoraterítő, amit majd ha visszajöttem, megtalálok otthon. Az igazat megvallva azt gondoltam, hogy a régi kitart még maradék napjaimra, de most várakozással várom az újat, amellyel talán letakarom majd az új nagy zongorát, amit pár nappal ezelőtt rendeltem meg levélben Steinwaytól...

Fordította és közreadja: Ábrahám Mariann

* Az előadás elhangzott 2002 júniusában, az EPTA Nemzetközi Konferenciáján, Békésen